

STEFAN KORBOŃSKI „NOWAK”, „ZIELIŃSKI”

Dwudziesta rocznica śmierci Stefana Korbońskiego – wybitnego działacza ruchu ludowego w kraju i na emigracji, ostatniego Delegata Rządu RP na Kraj w czasie II wojny światowej, męża stanu, należącego do pokolenia Polaków, którym przyszło walczyć o niepodległą i demokratyczną Polskę przez całe życie – minęła 23 kwietnia 2009 r.

Stefan Korboński urodził się 2 marca 1901 r. w Praszce, w pow. wieluńskim. Był jednym z pięciorga dzieci Stefana i Władysławy z d. von Körner. Po śmierci ojca, sekretarza sądu w Praszce, w 1910 r. cała rodzina przeniosła się do Częstochowy. W latach 1910–1914 Stefan uczęszczał do Gimnazjum Męskiego Towarzystwa Opieki Szkolnej w Częstochowie. Po wybuchu I wojny światowej przez dwa lata mieszkał z bratem Stanisławem u stryja Kazimierza w majątku Koszuty Poduchowne, a następnie wrócił do Częstochowy, by kontynuować naukę (którą trzykrotnie przerywał, uciekając do wojska). Od 1917 r. należał do drużyny skautowej, a jako starszy harcerz – do IX Okręgu Polskiej Organizacji Wojskowej i 10 listopada 1918 r. rozbrajał stacjonujący w Częstochowie niemiecki batalion Landsturm (Baon Mosbach). Brał udział w obronie Lwowa, następnie w wojnie polsko-bolszewickiej jako ochotnik w 29. Pułku Strzelców Kaniowskich. W 1921 r. uczestniczył w III Powstaniu Śląskim. W tym samym roku zdał maturę w Gimnazjum Państwowym im. Henryka Sienkiewicza w Częstochowie. Podjął studia prawnicze na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończył w roku 1925. Rozpoczął obowiązkowe staże w sądach poznańskich tj. w grodzkim, okręgowym i apelacyjnym, oraz w prokuraturze.

W 1927 r. ze stopniem podporucznika ukończył sześciotygodniowy kurs oficerski w Szkole Podchorążych Rezerwy w Śremie. W tym samym roku wybrał dwuletni staż w Prokuraturii Generalnej (najpierw w Poznaniu, a następnie w Warszawie), co zwalniało go z egzaminu adwokackiego. Równocześnie rozpoczął działalność polityczną i otrzymał funkcję radcy prawnego sekretariatu PSL „Wyzwolenie” w Poznaniu. W 1926 r. poparł przewrót majowy i stanął po stronie Józefa Piłsudskiego. W 1929 r. przeniósł się do Warszawy i otworzył wspólnie z Zygmuntem Gralińskim, działaczem PSL „Wyzwolenie” i posłem na Sejm, kancelarię adwokacką, która znakomicie prosperowała w okresie międzywojennym. Jako asystent Kazimierza Bagińskiego Korboński wziął udział w kongresie Centrolewu w Krakowie 29 czerwca 1930 r. Opublikował w „Robotniku” 7 listopada 1930 r. protest przeciw skreśleniu Bagińskiego z listy wyborczej. Po zwolnieniu Bagińskiego z więzienia w Grójcu (dokąd przeniesiono go z Brześcia) 27 listopada kancelaria rozpoczęła przygotowania do obrony oskarżonych w procesie brzeskim.

Pod wpływem Macieja Rataja Korboński w 1931 r. wstąpił do Stronnictwa Ludowego, w którym działał do wybuchu II wojny światowej. Na przełomie września i października 1933 r. asystował Bagińskiemu w drodze do Zakopanego, gdy ten – uchylając się przed wyrokiem – udawał się na dobrowolne wygnanie do Czechosłowacji. W 1935 r. Korboński został wybrany na prezesa SL w pow. łomżyńskim, a w roku następnym w woj. białostockim. W 1937 r. jako prezes wojewódzki ogłosił w Suwałkach strajk chłopski na Białostocczyźnie, w ramach akcji ogólnopolskiej, która miała się odbyć między 15 a 25 sierpnia. Korboński 10 lipca 1938 r.

zawarł w Warszawie małżeństwo z warszawianką Zofią Ristau, córką Wacława Ristau, która towarzyszyła mu przez całe życie.

Wybuch II wojny światowej otworzył jeden z najważniejszych rozdziałów w życiu Korbońskiego. We wrześniu 1939 r. nie został zmobilizowany. Szukając przydziału do wojska pod Kowlem, uszedł niewoli sowieckiej. Po powrocie do Warszawy włączył się w podziemną działalność polityczną. W latach 1939–1940 reprezentował SL jako przedstawiciel Rataja w Głównej Radzie Politycznej przy Służbie Zwycięstwu Polski. Po powstaniu Związku Walki Zbrojnej w latach 1940–1941 zasiadał w Politycznym Komitecie Porozumiewawczym. Stał też na czele Referatu (później Wydziału) Walki Cywilnej w BIP KG ZWZ jako pełnomocnik Komendanta Głównego ZWZ i Delegata RP na Kraj ds. walki cywilnej. Następnie został szefem utworzonego Kierownictwa Walki Cywilnej. Po powołaniu Kierownictwa Walki Podziemnej w 1943 r. został jego członkiem, nadal szefując pionowi Walki Cywilnej. W 1941 r. Korboński zorganizował sieć łączności radiowej z Londynem na potrzeby SL i KWC. Od jesieni roku 1942 stale dostarczał radiostacji „Świt” bieżących informacji krajowych. Radiostacja oficjalnie nadawała z kraju, a faktycznie z Anglii, mając duży wpływ na postawy polskiego społeczeństwa w czasie wojny. To właśnie Korboński poinformował świat o niemieckich zbrodniach na Żydach i o Powstaniu Warszawskim. W końcu sierpnia 1944 r. został dyrektorem Departamentu Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu RP. Po upadku Powstania i opuszczeniu Warszawy uczestniczył w odbudowie struktur Polskiego Państwa Podziemnego. Po aresztowaniu przez NKWD Jana Stanisława Jankowskiego pełnił obowiązki Delegata na Kraj Rządu RP w Londynie.

Legitymacja Stefana Korbońskiego do Sejmu Ustawodawczego, 1947 r.

W czerwcu 1945 r., wraz z żoną został aresztowany przez UB i NKWD w Krakowie i wypuszczony dopiero po interwencji Stanisława Mikołajczyka, wicepremiera TRJN. W latach 1945–1947 działał w PSL. Zaliczany był do grona najbliższych współpracowników Mikołajczyka. Warszawską organizacją PSL kierował formalnie od 6 stycznia 1946 r. Współorganizował Kongres PSL w Warszawie i brał w nim czynny udział jako przewodniczący Komisji Prawniczej i Komisji Statutowej NKW PSL. Pod-

czas Kongresu wybrano go do Rady Naczelnej PSL. Od 2 lutego był członkiem NKW oraz sekretarzem zarządu Chłopskiej Spółdzielni Wydawniczej. W roku 1947 dostał mandat posła na Sejm Ustawodawczy. W lutym tegoż roku, podczas debaty sejmowej nad ustawą amnestijną zażądał jej kontroli przez sąd i komisję sejmową oraz uwolnienia wszystkich więzionych członków Podziemia.

Zagrożony ponownym aresztowaniem przedostał się za granicę i w listopadzie 1947 r. osiadł w Stanach Zjednoczonych. Na emigracji został członkiem NKW PSL, kierowanym

przez Mikołajczyka. Jako członek NKW podpisał Porozumienie Stronnictw Demokratycznych. Korboński z ramienia Prezydium PSL uczestniczył w spotkaniu z Centralnym Komitetem Międzynarodowego Związku Partii Chłopskich zw. „Zieloną Międzynarodówką” w Waszyngtonie 19 stycznia 1948 r. W 1949 r. doszło do rozbieżności między nim a Mikołajczykiem i Stanisławem Kotem w sprawach polityki wobec polskiej emigracji politycznej. Korboński wraz z Bagińskim przystąpili do Rady Politycznej, za co zostali wykluczeni z PSL Mikołajczyka. W lipcu 1951 r. współtworzyli Polskie Stronnictwo Ludowe – Odłam Jedności Narodowej. W latach 1950–1954 Korboński piastował funkcję wiceprzewodniczącego Wydziału Wykonawczego Rady Politycznej oraz przewodniczył Przedstawicielstwu Rady Politycznej w Stanach Zjednoczonych. Od 1954 r. był wiceprzewodniczącym Polskiej Rady Jedności w USA. Był w 1964 r. założycielem komitetu zagranicznego SL, którego w latach 1966–1968 był wiceprzewodniczącym. Po śmierci Mikołajczyka przyczynił się do zjednoczenia w 1968 r. emigracyjnego ruchu ludowego i wszedł w skład władz naczelnych PSL, pozostając w nich i nie biorąc już udziału w kolejnych podziałach po roku 1972. Był trzykrotnym kandydatem (w 1972, 1979 i 1980 r.) na urząd prezydenta RP na uchodźstwie.

Aktywnie zaangażował się w działalność Zgromadzenia Europejskich Narodów Ujarmionych (ACEN) w Nowym Jorku, w którego skład wchodziło 21 reprezentacji z 9 państw (tj. Albanii, Bułgarii, Czechosłowacji, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii i Węgier) oraz szereg organizacji emigracyjnych. Dla członków ONZ, rządów i parlamentarzystów zgromadzenie wydawało wiele oświadczeń, memoriałów, protestów, sprostowań, informując o sytuacji swoich narodów za „żelazną kurtyną”. Od 1954 r. do 1989 r. był przewodniczącym polskiej delegacji; w latach 1958–1959, 1966–1967 i 1971–1985 prezesem ACEN; w latach 1957–1958 i 1964–1966 wiceprezesem, zaś od 1986 r. honorowym prezesem tej organizacji.

Współpracował zrozgłościami: Radio Wolna Europa i Głos Ameryki. Od 1948 r. korespondował z Jerzym Giedroyciem, a w Instytucie Literackim wydał swoje najważniejsze książki. Uczestniczył w pracach Polskiego Instytutu Naukowego oraz Fundacji Kościuszkowskiej w USA. Był także członkiem Międzynarodowego PEN-CLUBU na emigracji, Polskiego Towarzystwa Prawniczego w Stanach Zjednoczonych. W 1954 r. zdobył nagrodę Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie, w 1973 r. nagrodę Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego w Nowym Jorku, w kategorii literatura. Wchodził również w skład Rady Naczelnej Koła Armii Krajowej i przewodniczył Komisji Krzyża Armii Krajowej.

Napisał wiele książek, głównie o charakterze wspomnieniowym, m.in. *W imieniu Rzeczpospolitej*, *W imieniu Kremla*, *W imieniu Polski walczącej*, *Polskie Państwo Podziemne*.

Stefan Korboński i prezydent USA Ronald Reagan

Fot. ze zbiorów Fundacji im. S. Korbońskiego

Przewodnik z lat 1939–1945, Polacy, Żydzi, Holokaust, zbiór szesnastu opowiadań *Między Młotem a Kowadłem*. Publikował artykuły w czasopismach zagranicznych oraz emigracyjnych, m.in. w paryskiej „Kulturze”, „Zeszytach Historycznych”, piśmie „Jutro Polski”.

Za swoje zasługi został odznaczony Orderem Wojskowym Virtuti Militari V klasy, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi II Klasy, Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości. Instytut Yad Vashem przyznał mu medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata. Pośmiertnie otrzymał Order Orła Białego.

Zmarł w Waszyngtonie 23 kwietnia 1989 r., do ostatniej chwili służąc wolnej Polsce.

Władze komunistyczne przez wiele lat inwigilowały rodzinę, przyjaciół i współpracowników Korbońskiego, usiłowały także dotrzeć do niego samego na emigracji. Po porażce tych działań bezpieka wpisała Korbońskiego na indeks osób niepożądanych w PRL.

Korboński na wszystkich polach swej aktywności życiowej – jako żołnierz, prawnik, polityk czy pisarz i publicysta – wykazywał się odpowiedzialnością i niezachwianą postawą moralną. Jego *credo* życiowe sprowadzało się do słów, które zawarł w książce *Bohaterowie państwa podziemnego – jak ich znam*: „Na pierwszym miejscu umieszczam poświęcenie, patriotyzm i miłość ojczyzny, której się pragnie służyć duszą i ciałem”.

Instytut Pamięci Narodowej w przededniu dwu wielkich rocznic, tj. siedemdziesiątej rocznicy wybuchu II wojny światowej i dwudziestej rocznicy politycznego upadku systemu komunistycznego w Polsce i Europie Środkowej, postanowił uczcić postać Korbońskiego, którego działalność była nierozzerwalnie związana z tymi wydarzeniami. Instytut zainicjował obchody Roku Stefana Korbońskiego, których ważnym momentem były uroczystości w Senacie RP 22 kwietnia 2009 r. Podjęto wówczas uchwałę w sprawie uczczenia pamięci Stefana Korbońskiego – wielkiego Polaka, wybitnego przedstawiciela ruchu ludowego w kraju i na emigracji, który swoje życie poświęcił walce o wolną, niepodległą Ojczyznę. Podczas tej uroczystości Instytut Pamięci Narodowej zaprezentował poświęcony mu album oraz wystawę.

Źródła

P. Ceranka, *Działalność Stefana Korbońskiego w Polskim Stronnictwie Ludowym (1945–1947)*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 2000, nr 31.

W. Grabowski, *Wstęp*, [w:] S. Korboński, *W imieniu Rzeczypospolitej...*, Warszawa 2009.

J. Kurtyka, *Korboński Stefan*, [w:] *Słownik historii Polski 1939–1948*, red. A. Chwalba, T. Gąsowski, Kraków 1996.

E. Podgajna, *Działalność Stefana Korbońskiego w okresie II wojny światowej i w Polskim Stronnictwie Ludowym*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 2008, nr 35.

E. Podgajna, *Działalność Stefana Korbońskiego na emigracji*, „Annales UMCS”, Sectio K, Politologia, 2007.

M. Ptańska-Wójcik, *Z listów wydawcy do autora. Giedroyc – Korboński 1948–1987*, „Zeszyty Historyczne” 2002, z. 139.

R. Rybicki, *Stefan Korboński 1901–1989*, [w:] *Stefan Korboński 1901–1989*, red. M. Ptańska-Wójcik, Warszawa 2009.

W. Roszkowski, *Korboński Stefan*, [w:] *Słownik biograficzny Europy Środkowo - Wschodniej XX wieku*, red. W. Roszkowski i J. Kofman, Warszawa 2004.